

**ПОЛЬСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СТРУКТУРІ АНТРОПОНІМІКОНУ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРИЗВИЩ СЕЛА АНДРІЇВКА
ЧЕМЕРОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Прізвища здавна привертали і продовжують привертати увагу мовознавців. Всебічне дослідження слов'янської антропонімії припадає на середину ХХ ст. і реалізується у працях українських (С. П. Бевзенка, В. О. Горпинича, О. Д. Неділько, Ю. К. Редька, К. К. Цілуйка, П. П. Чучки), російських (Н. В. Подольської, О. М. Селіщева, О. В. Суперанської), білоруських (М. В. Бірили, А. К. Устиновича) та інших ономастів.

На думку М. О. Демчук, досягнення української антропонімії (як історичної, так і сучасної) на загальнослов'янському антропонімічному фоні ще дуже скромні. Саме тому вивчення цих мовних явищ у широкій науковій перспективі є актуальним й одним із першочергових [2, с. 3].

Прізвище у перекладі з латинської – „сім'я, родина”, тобто це спадкове ім'я людини, що вказує на родовід. Прізвище – 1) найменування особи, набуте при народженні або вступі в шлюб, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість; 2) найменування, яке іноді дається людині і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок [6, с. 108].

Вивчення прізвищ є складним процесом, який зумовлений різноманіттям і специфікою антропонімічного матеріалу в різних регіонах України. Особливий інтерес для дослідження прізвищевих антропонімікону становлять маловивчені антропооснови. Існують тисячі прізвищ, назви яких пов'язані з побутом, звичаями, характером, зовнішнім виглядом людей і родом їхньої праці. Таким чином, поштовхом для виникнення прізвищ стала необхідність точнішої ідентифікації осіб з однаковими іменами.

Мета нашого дослідження полягає у простеженні семантики прізвищ польського походження, які побутують на території села Андріївка Чемеровецького району Хмельницької області.

Перші поляки на подільських землях почали з'являтися ще за часів Київської Русі. То були вимушені переселенці – невеликі групи купців, ремісників та військових, захоплені Ярославом Мудрим після походів на

Польщу 1030 – 1031 років. У XVI столітті західне та центральне Поділля потрапило під володіння Польського королівства, й у більшості великих міст та сіл з'являються нові господарі – наближена до короля польська шляхта.

Однак масове освоєння Поділля польським етнічним населенням почалося лише після Люблінської унії 1569 р. Сприяли цьому як політика королівської влади, так і активізація католицького духовенства. Отже, на Поділлі почали поселятися не тільки магнати, але й службові люди, ремісники, селяни і шляхта.

Найбільша хвиля заселення поляків сягає початку XVIII ст., коли після завершення 27-річного турецького панування (1672 – 1699 рр.) на спустошені землі Поділля почали прибувати мазури – переселенці з польської Мазовії.

1699 року маєтки Поділля перебували у напівпустошеному стані – за роки турецької окупації багато селян-українців розбіглися по лісах, багато переселилися на Волинь. Аби швидко підняти з руїн маєтки, юний Томаш Йозеф за активної участі своєї матері Анни Глинської, яка на той час успішно керувала інтересами всієї великої родини Замойських, розпочав організацію переведення бідних селян Мазовії у свої подільські маєтки. Отримавши від короля маєтки тільки для новопоселенців, родина Замойських навесні 1700 року споруджує перший „караван” колонізаторів – мазури сім'ями відправляються у далеке для них Поділля. Згодом інші польські землевласники скористалися прикладом Замойських. Крім мазурів, на Поділля вирушила численна група малоземельної дрібної польської шляхти, яку також запросили магнати – переважно для військової служби. Ляхи – шляхта, хай і дрібна, але шляхта, а мазури – бідні простолюдини. Отож, поселилися мазури та „шляхта” у різних селях, що навіть й тепер можна чітко простежити. Так, село Андріївка Чемеровецького району Хмельницької області не є винятком. Про це свідчить, зокрема, побутування у цій місцевості польських прізвищ [4, с. 4].

Ми скористаємося класифікацією антропонімів за семантикою прізвищевих основ (Б. Б. Близнюк, Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, С. Є. Панцьо, Г. Д. Панчук, В. Д. Познанська, С. В. Шеремета та ін.), відповідно розподіляючи аналізовані прізвища на: 1) прізвища, в основі яких онімна лексика; 2) прізвища, в основі яких апелятивна лексика. Зазначений підхід полягає у формуванні лексико-семантичних груп прізвищ за рубриками їх антропонімних основ [7, с. 3].

При з'ясуванні семантики твірних основ місцевих прізвищ польського походження ми враховували також перекази їхніх носіїв. Для дослідження було обрано лише прізвища із суфіксами **-ськ-ий, -цьк-ий, -ів-ськ-ий**.

До прізвищ, в основі яких відображено онімну лексику, належать *Войцеховський, Домбровський, Іваніцький, Кульчицький, Яновський*.

Основою прізвища **Войцеховський** стало польське ім'я Войцех (Wojsiech), яке було досить поширеним на теренах Західної України.

Домбровський – прізвище вказує на походження носія із с. *Домбровка* Чемеровецького району (сучасне Дубівка).

Іваніцький. Є декілька гіпотез щодо походження прізвища: 1) від слов'янського імені *Іван*; 2) від ойконіма *Іванів* – це село Калинівського району Вінницької області. Іванів, а раніше Янів, – давнє поселення на Поділлі. У XV ст. воно належало родині Мишків гербу Корчак. Саме друге трактування, на нашу думку, є більш імовірним.

Прізвище **Кульчицький** походить від найдавнішої форми слов'янських фамільних прізвиськ, утворених від географічної назви місцевості, вихідцем із якої був один із предків. Прізвисько **Кульчицький** мотивоване найменуванням села Кульчиці, розташованого в Самбірському районі Львівської області України. Ойконім Кульчиці походить від тюркської назви професії вуглепала – „кульчий”. Цілком ймовірно, що засновник роду Кульчицьких був уродженцем цього села.

Яновський – родоначальник цього прізвища був вихідцем із селища міського типу Янів Яворівського району Львівської області. Янів історична назва (1946 р. його було перейменовано в Івано-Франкове). Це містечко 1611 року заснував писар землі львівської, маршалок посольського двору Ян Свошовський на землях, подарованих йому польським королем Сигізмундом III. Мешканці містечка спеціалізувалися на обслуговуванні купців, які подорожували торговими шляхами з Варшави до Кам'янка-Подільського та з південної Росії до Сілезії. У першій половині XVIII ст. Янів отримав магдебурзьке право, що узаконило статус його як міста.

Інша група – це прізвища, в основі яких відбивається апелятивна лексика.

Блонський. Імовірно, прізвище походить від *блоня* – 'частина поля'; пор. з польс. – *blonia, blonie, bloń*, або від *болона* – 'перепонка, оболонка' (*blona*).

Бризіцький – від *бризастий* – чорний з білими смугами; пор. польс. *brzeziasty* – ‘перістий, червоно-білий’, споріднене з українським *березуна* (назва вівці).

Бринський – від польс. *bryndować się* – ‘чепуритися прикрашатися’, пор. заст. *bryndzić się* або *brynda* – ‘прикраса, коштовність, іграшка’. Саме тому, ймовірно, у цій місцевості паралельно використовують скорочену форму від прізвища Бринський – Бриндак.

Зарицький – від *заритися* – ‘зазіхати, бути пожадливым’; пор. польс. *zrok* – ‘зір’; *źrzeć* – ‘бачити, вглядатися’, *zrzec*, *zdrzec* – ‘достигати, дозрівати’.

Лісовський, за однією з версій, мотивоване польським апелятивом ‘*лисиця*’ (польс. *lis*), що могло стати похідним до Лісовський (Lisowski). Зв’язок із назвою цієї тварини, на перший погляд, може говорити про мисливське ремесло пра-Лісовських, їх заняття торгівлею хутром цієї тварини. Ще один логічний варіант походження напрошується від слова ‘ліс’, ‘лісовий’, що може говорити про пра-Лісовських як власників територій або людей, що полювали та проживали в лісах тощо. На перший погляд, це дійсно може бути одним із варіантів походження, адже в українській, російській та польській мові слово ‘ліс’ звучить принаймні однаково: *ліс* – *лес* – *лас*. Однак, беручи до уваги саме польське походження та польський правопис і вимову (*ліс* – *лас*), прізвище мало б бути Ласовський (Lasowski). А так як воно починається на ‘ліс’, вочевидь, є великі сумніви стосовно польського ‘лісового’ варіанту походження. Виходячи із вищезазначеного, найімовірніше, прізвище все-таки мотивується назвою тварини. За польською легендою, рід ‘Лісів’ існував ще в XI ст. В історії польських родин у XV – XVI ст. яскраво згадується про польсько-литовську середню шляхту Лісовських (Lisowscy), елементом родинного герба яких була лисиця [1].

Ольховський – з польс. *olcha* – це вільха. В українську мову перейшла оригінальна основа прізвища, яка не трансформувалася під впливом фонетичних процесів, а залишилася в оригінальному звучанні Ольховський.

Памірський – від польс. *pater* – ‘хмара’, ‘чорна недошова хмара’, ‘мжичка, дрібний дощ, туман, що випадає у вигляді мжички; похмура погода з мжичкою’.

Чайковський походить від слова *чайка*. Суфікси **-ов-** і **-ськ-** свідчать про те, що предки власника цього прізвища перейшли до шляхти, тому і дещо трансформували своє прізвища.

Шатковський – від польсь. *szatkować* – ‘шаткувати, шатківниця’; пор. *szatek* – ‘лист капусти’, *szat, szata* – ‘одяг, шати; покрив’.

До прізвищ з непрозорою на рівні синхронії семантикою ми зараховуємо *Пухальський*.

Отже, у досліджуваній місцевості побутують відонімні та відапелятивні прізвища польського походження. З’ясувавши їх походження, можемо сказати, що польський вплив на антропонімікон Поділля спостерігається до цього часу.

Список використаної літератури

1. Васильченко В. Українські прізвища [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/lib/vasylczenko.html>

2. Демчук М. О. Слов’янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. – К. : Наукова думка, 1988. – 170 с.

3. Етимологічний словник української мови : в 7 томах / уклад. Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко та ін. ; гол. ред. О. С. Мельничук. – К. : Наукова думка. – 1982 – 2012.

4. Ляхта С. Поляки заселяють Поділля / С. Ляхта // Нове життя. – 2013. – 21 червня. – С. 4.

5. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наукова думка. – 1966. – 216 с.

6. Словник української мови: в 11 томах. – Т. 8, 1977. – С. 108. прізвища [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/prizvyshhe>

7. Фернос (Блажчук) Ю. І. Антропонімія Уманщини XVII – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10. 02.01 – українська мова / Ю. І. Фернос (Блажчук). – К., 2008. – 21 с.

Анотація

У статті досліджуються польські запозичення у структурі антропонімікону (на матеріалі прізвищ села Андріївка Чемеровецького району Хмельницької області). Простежено передумови їх виникнення на території Західної України та зроблено спробу з’ясувати семантику місцевих прізвищ на **-ськ-ий, -цьк-ий, -ів-ськ-ий**.

Ключові слова: антропонімікон, прізвище, польський, етимологія.

Анотация

В статье исследуются польские заимствования в структуре антропонимикона (на материале фамилий села Андреевка Чемеровецкого района Хмельницкой области). Прослежены предпосылки их

возникновения на территории Западной Украины и сделано попытку выяснить семантику местных фамилий на **-ськ-ий, -цьк-ий, -ів-ськ-ий**.

Ключевые слова: антропонимикон, фамилия, польский, этимология.

Summary

This article investigates the structure of Polish borrowing antroponimikonu (based on the names of villages Andrijiwka Chemerovets'kyi area Khmelnytsky region). Traced conditions of their occurrence in the Western Ukraine.

Key words: *anthroponymikon, full, polish, etymology.*

УДК 81'773.23; 81'373.611

Шульгач В. П.

Институт української мови НАН України

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНА МІКРОСИСТЕМА З КОРЕНЕМ**ДЪЛВ-* (НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІЇ)

Базові, безафіксні, псл. *Дълба жін., *Дълбо сер., *Дълвь чол. відновлюються з урахуванням п'ятифонемної вокалізації *-ъ-* у бінарній сполучі „редукований + плавний”, властивої кореневим структурам зразка *ъlt* [24, с. 318]. До континуантів заголовних праформ слід віднести: ст.-укр. Степка *Долбенко*, 1666 р. [49, с. 308] – патронім на *-енко*, укр. *Довба* [44, с. 261], *Делба*, *Дільба* [67, с. 115, 122], *Дельба* [27, 7, с. 328], *Дульба* (м. Рівне), *Долба* (м. Біла Церква), *Длуб* – прізвисько (Житомирськ. обл.), *Довбине* – ойконім у Запорізькій обл., ст.-рос. Трифонко *Долбинъ*, 1649 р. [75, с. 533], (похідне) *Долбино*, 1595 р. – назва маєтку в колишньому Козельському пов. [2, с. 446], рос. *Долбов*, *Далбин*, *Дальбин* [ЖПГ], (похідні) *Долбино* (4) – ойконіми в колишніх Владимирській, Калузькій, Курській, Тверській губ., *Дульбово* (варіант *Дулебы*) – в колишній Псковській губ. [90, с. 50, 143], блр. *Доўба* [7, с. 134], *Далба* (м. Гомель), *Дылбо* [52, с. 171], (похідні) *Дульбово*, *Дылбы*, *Дялбы*, *Дыблино* – назви поселень у колишній Вітебській губ. [69, с. 45, 107, 113, 213], *Довбин* – ойконім у колишній Могильовській губ. [90, с. 44], пол. *Dalba*, *Delb*, *Delba*, *Dlub*, *Dolba*, *Dolba*, *Dulba* [91, II, s. 340, 385, 436, 460, 465, 568], чеськ. *Dolba* [78], ст.-слвц. *Martin Dloba*, 1683 р. [94, s. 440], слов'ян. *Дылбо* [47, с. 204], *Девбин* [89, с. 17]. На правах генетично слов'янського сюди слід долучити *Дельбо* – найменування царя бастарнів, згадане в 29 р. до н. е. в контексті